

Vlado Valenčič

Prebivalstvo po župnijah na Kranjskem v letih 1778 in okrog 1780

I.

Na podlagi ohranjenega gradiva prvega popisa prebivalstva v slovenskih deželah, ki je bilo izvedeno leta 1754, sem objavil podatke po župnijah in vikariatih ljubljanske škofije. Škofija je tedaj obsegala le manjši del kranjskih duhovnij, imela pa jih je precej na Spodnjem Štajerskem in nekaj tudi na Koroškem. Obenem sem objavil razpoložljive podatke za duhovnije stiškega arhidiakonata goriške nadškofije, ki ji je pripadla večina kranjskih župnij in vikariatov.¹ V razpravi je bilo upoštevanih 69 kranjskih duhovnij, okrog 1780 je bilo v deželi 159 župnij in 39 vikariatov.

Štetje leta 1754 je v avstrijskem cesarstvu pomenilo začetek statistike prebivalstva. Zaradi sedemletne vojne je bilo naslednje štetje šele leta 1761, nakar so se popisi ponavljali, spreminjal pa se je način popisovanja. V zvezi z reformo avstrijske armade leta 1769 in z uvedbo obveznega novačenja vojaštva je bil predpisan splošen popis prebivalstva pod predvsem vojaškimi vidiki. Kot posebne ozemeljske enote za popise so bili izoblikovani naborni okraji, ki jih je sestavljalo ozemlje ene ali več tedanjih župnij. Leta 1770 je bil izveden prvi tak popis prebivalstva (vojaška konskripcija). Izvedle so ga komisije častnikov in civilnih komisarjev. Častnik je popisal moško prebivalstvo in tudi izbral sposobne za vojaško službo, civilni komisar pa je popisal ženske.² Kot je Zwitter mogel dognati, so v začetku vojaških konskripcij bili res pravi popisi prebivalstva. Pozneje so župniki morali občasno poročati o prirodnem gibanju (rojstva, smrti), gospodstva pa o preseljevanju. Na osnovi teh podatkov so izpopolnili knjige o prebivalstvu, ki so jih vodili vojaški uradi, prava štetja pa naj bi bila vsakih pet let. Vendar to vprašanje še ni bilo popolnoma pojasnjeno.³

Za objavo rezultatov štetja leta 1754 je bilo na razpolago osnovno gradivo, izvirni popisi prebivalstva posameznih župnij in vikariatov ter pregledi, ki jih je na podlagi teh popisov sestavil škofijski urad oziroma stiški arhidiakonatski urad za svoje področje. Podobno izvirno gradivo vojaških popisovanj ni ohranjeno, na delne rezultate teh štetij naletimo več ali manj slučajno pri pregledovanju spisov najvišjih deželnih ali državnih uradov. Več podatkov popisov prebivalstva so nam ohranili avtorji rokopisnih knjig, ki so verjetno sodelovali v državni upravi in so občutili potrebo, da tudi druge seznanijo s podatki, zadevajočimi razna področja družbenega življenja. Tako sta ohranjeni dve rokopisni knjigi, ki vsebujeta rezultate dveh vojaških konskripcij. Nekaj podatkov za celo deželo popisa iz leta 1771 in v glavnem podatke iz leta 1778 po okrožjih in župnijah vsebuje rokopisna knjiga *Notaten oder eigentlich Materialien zu weiterer Ausarbeitung das Herzogthum Krain betreffend*. Knjiga ima štiri poglavja, zemljepis in zgodovina, naravni in obrtni proizvodi, iz tujine uvoženo blago ter prebivalstvo, število hiš in živine.⁴ Druga rokopisna knjiga je *Ganz kurz gefasste Beschreibung von dem Herzogtum Krain*, ki vsebuje tudi podatke o prebivalstvu po župnijah, toda letnica štetja ni znana, bilo

¹ V. Valenčič, Štetje prebivalstva leta 1754 v predjožefinski ljubljanski škofiji in njegovi rezultati, *Zgodovinski časopis* XVI/1962, str. 27, sl.

² F. Zwitter, *Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni*, Ljubljana 1936, str. 24 sl. in 28 sl.

³ Zwitter, n.o.m. str. 32.

⁴ Arhiv Slovenije, Rokopis II/22 r.

je okrog 1780. Na osnovi podatkov v tej knjigi sem objavil prikaz o zemljiških gospodstvih na Kranjskem, tedaj sem navedel tudi njeno vsebino.⁵

Pri tedanjih popisih prebivalstva so v primeri s sedanjimi ljudskimi štetji ugotavljali le malo osebnih podatkov. Ti so bili: spol, starost, stan (samski, poročen), družbeni položaj (Condition, poklic). Na osnovi teh podatkov je bilo moško prebivalstvo razdeljeno na posamezne skupine po vojaških vidikih. Moške so uvrstili v več skupin oproščenih vojaške službe, v posebno skupino pa so bili uvrščeni za vojaško službo sposobni. Žensko prebivalstvo je bilo ugotovljeno le v skupnem številu. Oproščeni vojaške službe so bili duhovniki, plemstvo, uradništvo in imetniki, meščani v mestih in obrtniki na podeželju, kmetje, dediči oziroma nasledniki meščanov, obrtnikov in kmetov ter zaposleni, ki niso bili zajeti v prejšnjih skupinah. Sledila je skupina moškega prebivalstva, uporabnega za druge državne potrebe (zu anderen Staatsnotdürften Anwendbare). To je bila skupina tistih, ki so bili izbrani, da bodo opravljali vojaško službo. Popis prebivalstva naj bi dal tudi evidenco o številu za vojaško službo potrebnega naraščaja, zato je bil posebej izkazan v dveh skupinah in sicer v starosti od 1–12 in od 13–17 let. Žensko prebivalstvo pa je bilo navedeno le z eno postavko v skupnem številu.⁶

Rokopisna knjiga s podatki popisa iz leta 1778 jih vsebuje za navedene skupine po okrožjih in za vso deželo. Za župnije in vikariate po okrožjih navaja podatke o številu naseljenih hiš, družin, oseb ločeno po spolu ter skupno število. Duhovnije so razvrščene po abecednem redu nemškega krajevnega naziva. V rokopisni knjigi okrog 1780 so podatki o številu prebivalstva za vso deželo po skupinah glede na vojaško obveznost ter le skupno število po duhovnijah, ki so razporejene po škofijah in arhidiakonatih ter po okrožjih. Tako nam ta seznam kaže tudi tedanjo organizacijo cerkvene uprave, ko so bile duhovnije v deželi podrejene šestim škofijam. Kranjski je tedaj pripadal tudi avstrijski del Istre, bil je vključen v notranjsko okrožje, tam so kar štiri škofije imele svoje duhovnije.

Prikaz prebivalstva pred več kot 200 leti po manjših določenih ozemeljskih enotah za celo deželo, to so bile župnije in vikariati, je zelo redek zgodovinski vir, zato mislim, da zasluži objavo. Pri tem se je treba zavedati, da imajo številke za te ozemeljske enote, zlasti pri primerjavi s podatki različnih dob, svoj smisel šele, če je znano ozemlje, za katerega veljajo. Ozemlja župnij pa so se spreminjala že pred časom, ko sta naša popisa bila izvedena, še bolj pa pozneje. Toda ozemlja kranjskih župnij v tistem času so znana po zaslugi M. Miklavčiča. V razpravi »Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave« je opisal njihov obseg z navedbo davčnih občin in posameznih krajev v posameznih župnijah in vikariatih.⁷ Tako je mogoče brez večjih težav dognati, na katero ozemlje se nanašajo podatki popisa iz leta 1778 in okrog 1780. Velja pa to le za župnije na Kranjskem v poznejšem manjšem obsegu, to je brez Istre in okoliša Devina. Predjožefinskega obsega istrskih goriških župnij Miklavčič ni navedel.

II.

V naslednjem seznamu so župnije in vikariati navedeni po okrožjih in po abecednem redu krajev. Vikariati so izrecno omenjeni; kjer te omenbe ni, gre za župnije. Za leto 1778 je za posamezne duhovnije navedeno število hiš, število družin, število moškega in ženskega prebivalstva ter skupno število, za okrog 1780 pa le skupno število vsega prebivalstva.

⁵ AS, Rkp II/24r; V. Valenčič, Statistični prikaz zemljiških gospodstev na Kranjskem, ZČ 1995 str. 399–409.

⁶ AS, Rkp II/24, fol. 5 sl.; Zwitter, n.o.m. str. 29 sl.

⁷ M. Miklavčič, Predjožefinske župnije na Kranjskem v odnosu do politične uprave, Ljubljana 1945, Poseben odtis iz Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo XXV/XXVI – 1944–1945, str. 48 sl.

Gorenjsko okrožje

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Bela peč, vikariat	81	100	309	263	572	551
Bled	484	550	1.446	1.463	2.909	2.995
Bohinjska Bistrica	627	701	1.780	1.760	3.540	3.746
Brezovica, vikariat	157	184	502	475	977	974
Cerklje	745	765	2.018	1.924	3.942	4.049
Čemšenik	191	216	538	563	1.101	1.134
Dob	520	590	1.505	1.403	2.908	3.209
Dobrova, vikariat	190	208	625	627	1.252	1.361
Dol	298	311	913	868	1.781	1.860
Dovje	134	252	620	506	1.126	1.142
Gorje	196	236	629	567	1.196	1.305
Ig	582	627	1.632	1.580	3.212	3.323
Ihan	111	114	316	287	603	604
Jesenice, vikariat	341	459	1.210	1.171	2.381	2.381
Jezersko, župnija na Koroškem	32	39	100	90	190	190
Kamna Gorica, vikariat	54	163	299	294	593	661
Kamnik	747	876	2.168	2.386	4.554	4.755
Kolovrat, vikariat	135	137	412	363	775	830
Komenda	532	562	1.462	1.501	2.963	3.045
Kovor	87	106	268	273	541	631
Kranj	245	420	786	923	1.709	1.744
Kranjska gora	279	358	1.103	956	2.059	2.124
Krašnja	364	393	1.079	946	2.025	2.291
Križe	300	359	899	948	1.847	1.621
Kropa	88	336	541	557	1.098	1.194
Lipoglav, vikariat	145	147	494	405	899	945
Ljubljana, stolna župnija	633	1.733	2.949	3.825	6.774	9.594
Ljubljana, Sv. Petra župnija	1.086	1.772	3.752	4.013	7.765	5.565
Mengeš	996	1.050	2.674	2.743	5.417	5.523
Moravče	665	699	1.907	1.772	3.679	4.022
Mošnje	251	268	751	735	1.486	1.577
Motnik, župnija na Štajerskem	28	28	93	76	169	176
Naklo	306	356	866	924	1.790	1.930
Nevlje, vikariat	173	185	560	525	1.085	1.136
Nova Oselica, vikariat	100	158	337	340	677	709

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Ovsiše, vikariat	63	75	201	218	419	436
Peče, vikariat	51	51	155	148	303	363
Podbrezje	251	327	740	795	1.535	1.644
Poljane	905	1.311	3.108	2.911	6.019	6.185
Preddvor	775	847	2.292	2.212	4.504	4.640
Radovljica	805	921	2.213	2.386	4.599	4.839
Selca	618	842	2.188	2.043	4.231	4.405
Smlednik	485	507	1.242	1.170	2.412	2.611
Sora	337	436	992	1.054	2.046	2.221
Sorica, vikariat	129	223	571	527	1.098	2.095
Spodnji Tuhinj, vikariat	241	252	768	676	1.444	1.552
Šenčur	509	536	1.344	1.188	2.532	2.839
Šent Gotard, vikariat	135	144	412	372	784	834
Šent Lambert, vikariat	89	89	247	224	471	493
Šent Vid nad Ljubljano	465	545	1.461	1.426	2.887	3.044
Škofja Loka	1.018	1.807	3.527	3.721	7.248	7.337
Šmartin pri Kranju	633	805	2.037	1.933	3.970	4.085

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Šmartin pod Šmarno goro	128	143	338	342	680	780
Špitalič, vikariat	90	93	279	236	515	587
Tržič	296	550	1.158	1.419	2.577	2.527
Vače	519	523	1.449	1.361	2.810	3.055
Velesovo	119	119	319	355	674	685
Vodice	400	413	1.063	1.069	2.132	2.227
Zagorje	254	269	764	717	1.481	1.542
Zali log, vikariat	43	76	184	144	328	345
Zasip	49	56	174	155	329	349
Zgornji Tuhinj, vikariat	107	111	341	261	602	610
Železniki	128	358	669	591	1.260	1.339
Žiri	482	716	1.684	1.464	3.148	3.177
Gorenjsko okrožje	22.027	28.603	69.463	69.170	138.633	144.743

Dolenjsko okrožje

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Bela cerkev	77	80	182	194	376	384
Bloke	237	250	790	760	1.550	
Boštanj	196	198	505	456	961	1.158
Cerklje, vikariat	180	186	599	557	1.156	1.317
Čatež ob Savi	324	327	1.268	1.205	2.473	2.604
Črmošnjice	372	377	1.004	933	1.937	2.144
Črnomelj	618	618	1.989	1.980	3.969	4.042
Dobrnich	461	480	1.258	1.177	2.435	2.540
Dobropolje	360	387	934	908	1.842	1.920
Dole, vikariat	160	161	470	411	881	976
Fara pri Kostelu	321	325	1.110	1.071	2.181	2.225
Hinje, vikariat	267	275	859	753	1.612	1.667
Kočevje	618	623	1.874	1.758	3.632	3.829
Kočevska reka	413	413	1.270	1.199	2.469	2.384
Koprivnik	262	262	787	748	1.535	1.649
Kostanjevica	77	92	226	212	438	536
Kresnice, vikariat	130	140	368	349	717	752
Krka	528	574	1.521	1.433	2.954	3.075
Krško, viakriat	168	186	482	499	981	985
Leskovec	623	648	1.816	1.729	3.545	3.979
Loški potok, vikariat	212	230	700	704	1.404	1.292
Metlika	717	719	2.232	2.312	4.544	4.665
Mirna, vikariat	329	355	818	869	1.687	1.671
Mirna peč	449	455	1.140	1.093	2.233	2.383
Mokronog	107	127	267	304	571	612
Mozelj	202	203	638	643	1.281	1.333
Novo mesto	242	270	628	627	1.255	1.274
Osilnica	341	341	1.052	967	2.019	2.160
Podzemelj	396	397	1.430	1.480	2.910	3.085
Polšnik	84	86	257	228	485	558
Prečna, vikariat	319	330	766	738	1.504	1.534
Prežganje	179	207	601	555	1.156	1.141
Primskovo, vikariat	68	70	189	181	370	373
Radeče	299	318	772	811	1.583	1.708
Raka	739	767	2.070	1.964	4.034	4.488
Ribnica	769	822	2.267	2.198	4.465	4.738
Semič	541	541	1.504	1.495	2.999	3.220
Sinji vrh, vikariat	101	101	384	363	747	699
Sodražica, vikariat	293	305	905	871	1.776	1.606

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Sostro, vikariat	87	91	261	216	477	516
Soteska	41	42	112	94	206	214
Stari log	294	296	844	840	1.684	1.842
Stari trg (Poljane)	534	534	1.727	1.700	3.427	3.484
Stopiče	426	434	1.134	1.130	2.264	2.361
Struge, vikariat	83	92	266	239	505	551

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Sv. Križ pri Kostanjevici	323	327	1.031	987	2.018	2.218
Sv. Križ pri Litiji, vikariat	397	415	981	977	1.958	2.055
Sv. Vid nad Cerknico, vikariat	166	169	572	520	1.092	
Svibno	360	364	1.135	1.017	2.152	2.431
Šempeter pri Novem mestu, vikariat	218	225	575	572	1.147	1.249
Šent Janž, vikariat	286	297	737	744	1.481	1.598
Šent Jernej	985	1.009	2.772	2.763	5.535	5.797
Šent Rupert	560	588	1.514	1.649	3.163	3.353
Šent Vid pri Stični	1.067	1.146	3.118	3.060	6.178	6.320
Škocjan pri Mokronogu	553	573	1.524	1.507	3.031	3.331
Škocjan pri Turjaku	325	338	1.008	924	1.932	1.993
Šmarje	954	998	2.905	2.725	5.630	5.812
Šmarjeta	406	408	1.083	1.022	2.105	2.298
Šmartno pri Litiji	550	597	1.536	1.491	3.027	3.307
Šmihel	453	474	1.212	1.226	2.438	2.557
Toplice	63	66	137	152	289	312
Trebelno (Gornji Mokronog)	361	381	1.070	986	2.056	2.161
Trebnje	645	688	1.581	1.704	3.285	3.363
Tržišče (Sv. Trojica), vikariat	92	97	246	240	486	513
Vavta vas	293	303	743	732	1.475	1.481
Velike Lašče, vikariat	438	467	1.392	1.305	2.697	2.855
Vinica	548	550	2.022	1.974	3.996	3.841
Višnja gora	243	269	736	720	1.456	1.545
Žužemberk	484	496	1.332	1.304	2.636	2.700
Dolenjsko okrožje	25.014	25.980	73.238	71.255	144.493	148.772

Notranjsko okrožje

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Beram	84	87	252	226	478	521
Bloke	157	164	473	440	913	2.455
Boljun	123	124	357	322	679	732
Borut	37	37	107	89	196	206
Brdo	82	83	253	258	511	536
Brezovica	348	349	1.134	1.046	2.180	2.315
Brseč	151	155	365	403	768	794
Cerknica	970	1.114	2.966	2.837	5.803	5.784
Cerovlje	48	48	116	138	254	268
Čepič	69	69	169	190	359	383
Devin	734	741	2.000	1.972	3.972	4.018
Dolina	789	801	2.052	1.876	3.928	4.168
Golagorica	87	87	236	259	495	505
Gradišče	237	241	641	679	1.320	1.432
Grdo selo	63	64	211	201	412	432

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Hrenovice	574	620	1.805	1.736	3.541	3.504
Hrušica	467	470	1.501	1.416	2.917	2.871
Idrija	305	702	1.210	1.298	2.508	2.452
Jelšane	625	632	1.782	1.775	3.557	3.601
Kastav	1.170	1.173	3.111	3.317	6.428	6.891
Kaščerga	52	52	176	144	320	340
Klana	129	129	312	311	623	618
Komen	192	192	501	509	1.010	1.063
Košana	587	589	1.773	1.651	3.424	3.345
Kožljak	42	42	122	113	235	267
Krbune	91	99	329	294	623	536
Kringa	117	117	304	292	596	650
Kršan	118	118	316	332	648	648
Kršikla	16	16	89	67	156	169
Laniše	63	63	211	187	398	441
Lindar	166	166	473	424	897	959
Lovran	377	390	845	803	1.648	1.799
Lonke	46	46	130	126	256	247
Lož (Stari trg pri Ložu)	574	586	1.609	1.548	3.157	3.248
Lupoglav	107	113	379	372	751	751
Miren	10	10	29	29	58	67
Moše	51	51	166	143	309	309
Moščenice	297	299	727	774	1.501	1.555
Novaki	104	108	318	338	656	678
Nova vas	54	55	116	133	249	259
Paz	101	102	316	303	619	655
Pazin, Stari	72	72	196	192	388	421
Pazin	256	267	769	727	1.496	1.651

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Pičen	245	246	762	716	1.478	1.612
Polhov Gradec	665	886	2.343	2.235	4.578	4.905
Povir	158	158	483	414	897	979
Preserje	353	385	1.154	1.151	2.305	2.339
Senožeče	229	238	693	635	1.328	1.310
Slavina	554	718	1.879	1.830	3.709	3.788
Spodnja Idrija	277	557	1.284	1.240	2.524	2.510
Sušnjeveca	68	68	197	163	360	399
Sv. Ivanac	45	45	112	97	209	230
Sv. Vid nad Cerknico						1.593
Sv. Petar u Šumi	101	113	330	294	624	714
Šumbrek	73	74	232	206	438	463
Tinjan	187	188	552	528	1.080	1.182
Tomaj	269	269	771	737	1.508	1.504
Trnovo	1.026	1.043	2.942	2.863	5.805	5.826
Trviš	91	95	260	284	544	574
Veprinac	262	262	627	677	1.304	1.362
Vipava	1.814	1.894	5.108	4.824	9.932	9.862
Vranja	75	75	233	244	477	514
Vreme	157	163	533	448	981	1.008
Vrhnika	1.210	1.724	3.975	3.840	7.815	7.593
Zamask	42	42	133	116	249	291
Žminj	501	519	1.333	1.236	2.569	2.821
Semič, župnija Roč	—	—	—	—	—	960
Notranjsko okrožje	19.144	21.205	56.883	55.068	111.951	118.783

Župnije in vikariati	Hiš	Družin	Popis leta 1778		Skupaj	Okr. 1780
			Moških	Žensk		Vseh
Kranjsko	66.185	75.788	199.584	195.493	395.077	412.298

III.

V rokopisni knjigi s podatki za leto 1778 je navedenih 198 župnij in vikariatov, poznejši popis jih ima 200. Leto 1778 je bila župnija Bloke navedena dvakrat, delno v dolenskem in delno v notranjskem okrožju, okrog 1780 je bila izkazana cela na Notranjskem. Župniji Bloke podrejeni vikariat Sv. Vid na Cerknico je bil 1778 tudi med dolenskimi duhovnjami, okrog 1780 pa med notranjskimi. V seznamu okrog 1780 je bil v notranjskem okrožju tudi vikariat Semič, ki je pripadal župniji Roč, v seznamu leta 1778 ni bil naveden.

Ob prvem popisu prebivalstva leta 1754 so ugotavljali tudi število hiš. Tedaj so jih našeli v vsej deželi 57.787. Na zahtevo deželnih stanov so bile kajže izločene in je nato ostalo 56.190 hiš. Toda leta 1768 jih je bilo navedenih le 51.395. Razlike med števili so prevelike, da bi jim mogli verjeti. Ker je bilo ugotavljanje števila hiš v zvezi z obdavčitvami, so jih po možnosti tudi zatajili. Z uvedbo vojaških konskripcij in oštevilčenjem hiš leta 1771 je prišlo do popolnejših ugotovitev. Pri popisu omenjenega leta so našeli 65.880 naseljenih hiš, po popisu leta 1778 pa jih je bilo 66.185 in sicer 22.027 v gorenjskem, 25.014 v dolenskem in 19.144 v notranjskem okrožju.

V drugem stolpcu seznama je navedeno število družin (Familien). Pod besedo družina je mogoče razumeti različne družbene skupnosti, zato se mi zdi potrebno postaviti vprašanje, kakšne naj bi bile pri tem popisu ugotovljene družine. Družina v najožjem smislu je to pač skupnost staršev z otroki. Kot družino bomo označili tudi skupnost, v kateri živijo še stari starši in strici ter tete. K družini pa ne štejemo poslov, hlapcev in dekel, ki so tedaj tvorili precejšen odstotek prebivalstva. Pri popisu pa so bili z družino zajeti tudi posli, zato bi jo bilo primerneje označiti kot gospodinjstvo, označba, ki je bila za take skupnosti uporabljena pri poznejših ljudskih štetjih.

Primerjava števil družin s številom hiš po župnijah in vikariatih kaže, da so močno prevladovali duhovnije, kjer je bilo le malo več hiš kot družin, povečini je v hiši živela le ena družina. Redke so bile duhovnije v katerih sta v povprečju živeli dve ali več družin. Med takimi so bile Kamna Gorica, Kropa, stolna župnija v Ljubljani, Železniki, Idrija in Spodnja Idrija. Razen Ljubljane so bile hiše naseljene z več družinami v krajih, kjer je bila razvita železarska obrt in v mestu z rudnikom živega srebra. Sorazmeroma več družin na hišo je bilo tudi v duhovnijah Dovej, Jesenice, župnija sv. Petra v Ljubljani, Nova Oselica, Poljane, Škofja Loka, Tržič, Žiri, Polhov Gradec, Slavina in Vrhnika. Gostejša naseljenost hiš je bila zlasti v krajih z močnejšo obrtno dejavnostjo, kot je to bilo v mestih, ponekod tudi na podeželju, kjer so živeli številnejši gostači. Na škofjeloškem območju je k temu pripomogla razširjena obrt. platnarstva. Gostejša nastanjenost hiš v notranjskih župnijah Vrhnika in Slavina pa je verjetno v zvezi z močno prometno dejavnostjo na tem področju.

Podobne so bile razlike po posameznih področjih pri številu oseb v družinah oziroma gospodinjstvih. Deželno povprečje je bilo 5 oseb v družini. Na Notranjskem je veljalo isto povprečje, na Gorenjskem ni bilo doseženo, na Dolenskem pa je bilo delno preseženo. V tistih duhovnijah, kjer smo ugotovili najgostejšo hišno nastanjenost, so bile najmanjše družine. V Kamni Gorici, Kropi, Železnikih in Idriji je splošno povprečje znašalo 3 člane na družino, povprečno po 4 člane v družini so imele družine v župnijah Sv. Peter v Ljubljani, Poljane, Škofja Loka in Žiri.

Na Dolenskem, kjer je bilo povprečje števila družinskih članov delno nad deželnim, so štele povprečno 6 članov družine v župnijah Čatež ob Savi, Črnomelj, Fara pri Kostelu, Metlika, Mozelj, Stari trg (Poljane) in Sv. Križ pri Kostanjevici. V župnijah Podzemelj in Vinica je bilo v družinah celo 7 članov v povprečju. Večina župnij z večjim številom družinskih članov je bila v Beli Krajini in na Kočevskem. Ti področji sta bili tedaj verjetno v deželi gospodarsko najmanj razviti in sta sto let pozneje dale največji delež slovenskemu izseljevanju. Na nekdanjem Notranjskem je deželno povprečje preseгла župnija Hrušica v severni Istri s

šestimi člani na družino. Pripominjam, da sem nadpovprečnost števila družinskih članov ugotavljal le za župnije z več kot 2000 prebivalci.⁸

Od vsega prebivalstva v deželi je bilo 50,5% moškega. Po okrožjih so bile malenkostne razlike, na Gorenjskem je bilo moških 50,1% na Dolenjskem 50,7%, na Notranjskem 50,8%. Večje so bile razlike po posameznih župnijah. Navajam župnije z več kot 2000 prebivalci, v katerih je delež moškega prebivalstva znatneje odstopal od navedenih odstotkov. Višji odstotek moškega prebivalstva so izkazovale župnije: Dob 51,7%, Kranjska gora 53,5%, Moravče 51,5% Šenčur 53%, Žiri 53,4% Vipava 51,4%. Manj moškega kot ženskega prebivalstva je bilo v župnijah: Kamnik 46%, Ljubljana stolna župnija 43,5%, Ljubljana župnija Sv. Peter 48,3%, Mengeš 49,3%, Škofja Loka 48,6% Tržič 44,9%, Metlika 49,1%, Trebnje 48,2%, Šent Rupert 47,8% in Kastav 48,3%.

Najmanjši delež moškega prebivalstva je bil v ljubljanski stolni župniji. Glavni vzrok, da so tu ženske toliko prevladovali, je bilo doseljevanje ženske hišne služinčadi iz podeželskih župnij. Sicer nimamo podatkov o številu služinčadi v Ljubljani za leto 1778, imamo pa te podatke za leto 1754, ko je bil izveden prvi popis prebivalstva. Tedaj je bilo v stolni župniji 6638 prebivalcev, 2955 moških in 3683 žensk, delež moškega prebivalstva je bil 44,3%. Hišne služinčadi je bilo 1368 oseb, to je 20,7% vsega prebivalstva. Žensk je bilo med služinčadjo 1049, to je bilo 15,8% od vsega prebivalstva v župniji.⁹ Deloma velja isto za šentpetersko župnijo, ki je bila le v manjšem delu mestna. Ni dvoma, da je prišlo največ služinčadi iz okolice mesta, kjer so skoraj vse župnije imele manj ženskega kot moškega prebivalstva. Za druge župnije, v katerih je bilo več moških kot žensk, nam družbene razmere niso toliko znane kot za Ljubljano, zato ne poznamo vzrokov za tako številno razmerje med obema spoloma. Je pa gotovo povezano z odseljevanjem in preseljevanjem prebivalstva.

IV.

Ni znano, koliko let je preteklo od popisa prebivalstva leta 1778 do naslednjega popisa, ki ga označujemo kot okrog 1780. Kot sem že omenil, so tedaj popisovali verjetno vsakih pet let, torej je bil drugi popis izveden morda leta 1783. Kasneje gotovo ni bil, ker je moral biti izveden še po predjožefinskih župnijah, te pa so bile v letih 1782–1785 povečini preosnovane, stare velike župnije so bile razdeljene v manjše ali vikariate. Primerjava med izidi obeh popisov odkriva, kako je potekal razvoj prebivalstva v tem petletnem obdobju, opozarja pa tudi na morebitne napake, ki so jih pri popisih zagrešili.

Po popisih sta stanje prebivalstva in vmesni prirastek znašala:

	1778	Okr. 1780	Prirastek	Odstotkov
Gorenjsko	138.633	144.743	6.110	4,4%
Dolenjsko	141.851	148.772	6.921	4,9%
Notranjsko	114.593	118.783	4.190	3,6%
Kranjsko	395.077	412.298	17.221	4,3%

K temu pregledu pripominjam, da sta župnija Bloke in vikariat Sv. Vid nad Cerknico upoštevani pri obeh popisih v podatkih za notranjsko okrožje, pri popisu leta 1778 je bila namreč župnija Bloke le z manjšim delom prebivalstva izkazana v notranjskem okrožju, sicer pa sta bili obe duhovniji vsebovani v podatkih dolenjskega okrožja.

Prirastek prebivalstva med obema popisoma je predvsem izid naravnega prirastka, to je razlike med številom rojenih in številom umrlih. Manjši del prirastka je mogel nastati iz razlike med številom priseljencev in številom izseljencev. Toda tako visok prirastek, kot je izkazan v tem pregledu, ni bil mogoč, stanje enega popisa je moralo biti napačno, ali leta 1778 prenizko, ali okrog 1780 previsoko. V tistih dobi je prebivalstvo na Kranjskem moglo naraščati le z naravnim prirastkom, kajti priseljevanja v večjem obsegu ni bilo. Pri naravnem prirastku bi se število prebivalstva moglo povečati v petih letih morda za dva odstotka ne pa za

⁸ AS, Rkp II/22 r, pag. 7.

⁹ V. Valenčič, Prebivalstvo v Ljubljani pred dvesto leti, Kronika II/1954, str. 197.

štiri. Tako moramo sklepati po podatkih o rodnosti in umrljivosti. Povprečno je bilo v letih 1787–1792 na 1000 prebivalcev letno 35,7 rojstev in 32,3 smrti, torej letni naravni prirastek 3,4 to bi bilo 1,7% za pet let. Ker podatki za stanje prebivalstva v 18. stoletju niso točni, tudi izračunana rodnost in umrljivost nista bili v vsakem pogledu pravilni. Naravni prirastek niti v 19. stoletju ni dosegel višine, kot naj bi bila v petletju 1778–1783. V razdobju 1830–1845 je letni naravni prirastek znašal na 1000 prebivalcev 5 oseb pri rodnosti 31,5 in umrljivosti 26,5 v razdobju 1846–1850 je bil 4,3 pri rodnosti 32,2 in umrljivosti 27,9, potem je stalno naraščal zaradi nazadovanja umrljivosti. Šele v desetletju 1901–1910 je pri povprečni letni rodnosti 34,4 in umrljivosti 24,4 dosegel 10,0 promile, to je 1% letno, kar je bilo nekaj več, kot naj bi znašal med 1778–1783.¹⁰ Iz navedenih podatkov vidimo, da se rodnost ni dosti spreminjala, ostajala je več ali manj na isti višini, pač pa je nazadovala umrljivost.

Med obema popisoma izračunani prirastek prebivalstva je po okrožjih precej enakomeren, po župnijah pa se v mnogih primerih znatno razlikuje od deželnega povprečja. Pri večini je drugi popis izkazal precej večji prirastek prebivalstva, bilo je 24 župnij, ki naj bi imele celo več kot 10% prirastka. Skoraj 50% prirastka naj bi bilo v vikariatu Sv. Vid nad Cerknico, ki je bil v prvem popisu upoštevan v dolenskem, v drugem pa v notranjskem okrožju. Morda je v tem primeru vzrok toliko prirastka v povečanju obsega vikariata ob dodelitvi drugemu okrožju. Pri tedanjem naravnem prirastku bi se moglo prebivalstvo pomnožiti povprečno za dva odstotka v petih letih, v župnijah, ki so izkazovale večji prirastek, brez dvoma ni bilo ugotovljeno pravo število prebivalstva.

Bilo je 19 župnij, v katerih je prebivalstvo nazadovalo, večinoma le za nekaj odstotkov. Večjega obsega je bilo nazadovanje v župnijah Sodražica, skoraj 10%, Loški potok 8%, Sinji vrh 6,5%, Križe 12,3%, na Notranjskem se je število prebivalcev zmanjšalo v desetih duhovnijah, na Dolenskem v sedmih. Največkrat so si take duhovnije bile v sosedstvu. Splošni vzrok zmanjšanja je bila najbrž večja umrljivost kot posledica kakšnih nalezljivih bolezni, ki so jih huje prizadele. Pri župniji Sv. Peter v Ljubljani pa je vzrok za nižje izkazano stanje prebivalstva gotovo v drugačni določitvi njenega obsega, leta 1778 naj bi imela 7765 prebivalcev, okrog 1780 pa 5565, torej 2200 manj. To je mogoče pojasniti le tako, da so del ozemlja pri prvem popisu upoštevali v šentpeterski, pri drugem pa v stolni župniji, ki je zato imela nesorazmerno velik prirastek.

Ni pa seveda izključeno, da so v kakšnem primeru tudi netočne ugotovitve števila prebivalstva vzrok, da podatki izkazujejo nazadovanje.

Župnije in vikariati so bili zelo različnega obsega. Precej jih je imelo le nekaj stotin prebivalstva, veliko pa jih je imelo po nekaj tisoč. Verjetno je tudi število prebivalstva vplivalo na več ali manj točno ugotavljanje njihovega števila, v manjših je duhovščina mogla imeti boljši pregled nad prebivalci in je mogel popis zagotoviti boljši izid.

Naslednji pregled kaže, koliko duhovnij je bilo ob popisu leta 1778 v posameznih velikostnih skupinah glede na število prebivalstva.

Število prebivalcev	do 500	501–1000	do 2000	do 5000	nad 5000	Skupaj
Gorenjsko	7	13	20	19	5	64
Dolensko	8	6	22	30	3	69
Notranjsko	20	16	10	14	5	65
	35	35	52	63	13	198

Za oba popisa so v rokopisnih knjigah ohranjeni tudi podatki o stanovski pripadnosti ali pa o poklicih moškega prebivalstva. Razporejeno je bilo po določenih skupinah za vojaške namene. Za leto 1778 so znani podatki tudi za posamezna okrožja, za okrog 1780 pa le za vso deželo. Po skupinah razvrščeno moško prebivalstvo daje delni številčni prikaz tedanje družbene sestave. Žensko prebivalstvo je bilo zajeto le v skupnem številu.

¹⁰ Podatke o rodnosti in umrljivosti gl. Zwitter, n.o.m. str. 43 in 91–94.

Razvrstitev prebivalstva po konskripcijskih skupinah

	Popis leta 1778				Okr. 1780
	Gorenjsko	Dolenjsko	Notranjsko	Kranjsko	Kranjsko
Duhovščina	640	442	442	1.504	1.398
Plemstvo	171	120	110	401	427
Uradništvo, imenitniki	330	163	108	601	427
Meščani, obrtniki na podeželju	1.207	627	235	2.069	2.013
Kmetje	13.908	19.458	15.225	48.591	47.941
Dediči ali nasledniki kmetov, meščanov in obrtnikov	11.717	16.502	12.567	40.786	42.474
Kajzarji, gorniki, vinogradniki in drugi pridobitno zaposleni	14.537	8.701	7.268	30.506	31.505
Za druge državne potrebe uporabni	5.593	4.763	3.750	14.106	11.965
Naraščaj 1–12 let	16.834	18.133	13.456	48.423	52.713
Naraščaj 13–17 let	4.526	4.329	3.742	12.597	13.261
Ženski spol	69.170	71.255	55.068	195.493	206.940
Skupaj	138.633	144.493	111.951	395.077	411.064

V sedmih skupinah je bilo zajeto moško prebivalstvo, ki ni bilo podvrženo dolžnosti vojaškega službovanja. Osmo skupina, ki je imela nekoliko skrivnostno označbo »uporabni za državne potrebe« (zu Staats Notdürften anwendbar), pa je vsebovala moške, med katerimi so izbirali bodoče vojake. Dve starostni skupini moškega naraščaja sta služili tudi vojaškim namenom, število naraščaja je pokazalo, koliko nabornikov je mogoče pričakovati v bodočnosti. Pregled zaključuje skupno število ženskega prebivalstva.

Prve tri skupine najvišjih družbenih slojev so bile maloštevilne. Sorazmeroma visoko je bilo število duhovščine v primeru s poznejšo dobo. Leta 1915 je bilo v ljubljanski škofiji, ki je obsegala tedanjo kranjsko deželo, 760 duhovnikov.¹¹ V skupini uradništva in imenitnikov (Honoratiore) jih je bilo ob drugem popisu 186 manj kot leta 1778. Toliko zmanjšanje pri že itak majhni skupini ni verjetno, najbrž je pri tem kakšna napaka. Tudi ni znano, katere osebe so šteli med imenitnike. Uvrščanje v skupino meščanov, obrtnikov, kmetov in njihovih dedičev oziroma naslednikov najbrž ni povzročalo težav in podatki niso vprašljivi. Ni pa jasno vse, kar vsebuje skupina kajzarjev, gornikov, vinogradnikov in drugih pridobitno zaposlenih, okrog 1780 je bila ta skupina označena le kot kajzarji in vrtnarji. Najbrž so bili v tej skupini zajeti tudi tisti, ki so se ukvarjali z različnimi dejavnostmi, ki niso upoštevane v drugih skupinah. V tej skupini so bili verjetno izkazani tudi zaposleni v rudarstvu, suknarstvu in platnarstvu, ki so bili pri popisu leta 1771 posebej omenjeni. Tedaj se je na Kranjskem 3954 moških ukvarjalo s suknarstvom in platnarstvom, od teh je bilo 2259 na Gorenjskem, 3717 se jih je ukvarjalo z rudarstvom, od teh 2351 na Gorenjskem in 1120 na Notranjskem.¹² Tako nam tudi popis prebivalstva daje številčne podatke o razširjenosti suknarstva, platnarstva in rudarstva na Gorenjskem, podatki o zaposlenih v rudarstvu na Notranjskem se nanašajo najbrž v celoti na idrijski rudnik živega srebra.

Število v skupini za državne potrebe uporabnih moških, izmed katerih so nabirali vojaške novince, se je med obema popisoma precej zmanjšalo. Verjetno so število usmerjali glede na potrebe po vojaštvu. Ker gotovo niso vsi izkazani v tej skupini postali vojaki, se mi zdi, da dežela z vojaškim službovanjem ni bila preobremenjena.

Popisa, katerih izidi so bili prikazani, sicer nista bila brez pomanjkljivosti in napak. Toda iz tiste dobe imamo le malo statističnih podatkov o takratni sestavi prebivalstva, zato naj objava izidov obeh popisov iz konca 18. stoletja vsaj nekoliko pripomore k poznavanju tedanjih družbenih razmer.

¹¹ Catalogus cleri... Dioecesis Labacensis MDCCCXV, Ljubljana 1915.

¹² AS, Rkp II/22 r, pag. 6.

Zusammenfassung

DIE BEVÖLKERUNG IN DEN PFARREN KRAINS IN DEN JAHREN 1778 UND UM 1780

Vlado Valenčič

Für das Land Krain haben wir die Resultate der Bevölkerungskonskriptionen des Jahres 1778 und um 1780 auch für die einzelnen Pfarren zur Verfügung. Im Jahre 1778 wurden in 198 Pfarren und Vikariaten im ganzen Lande 395.077 Einwohner gezählt, um 1780 waren es in 200 Kirchengemeinden 412.298. Im Jahre 1778 wurde auch die Zahl der bewohnten Häuser und die Zahl der Familien, eigentlich der Haushaltungen, festgestellt. In Krain waren 66.185 Häuser und 75.788 Familien. Es überwogen die Kirchengemeinden, wo in den Häusern meistens nur eine Familie lebte, mehrere Familien wohnten in einem Hause in den Städten und in den Ortschaften mit Eisenindustrie und stärkerer Gewerbstätigkeit.

Im ganzen Lande hatte eine Familie durchschnittlich 5 Personen. Nur 3 Personen bildeten die Familie in den Kirchengemeinden mit überwiegender Eisenindustrie und in der Pfarr Idria mit dem Quecksilberbergwerk. Durchschnittlich 4 Personen hatten die Familien in einigen Städten und Kirchengemeinden mit stärker verbreiteter Gewerbstätigkeit. In Unterkrain, wo die Bevölkerung fast nur in der Landwirtschaft ihren Unterhalt hatt, waren Kirchengemeinden mit 6 und 7 Personen in einer Familie. Solche Kirchengemeinden haben 100 Jahre später den größten Anteil zu der Auswanderung aus dem Lande gegeben.

Es ist nicht bekannt, in welchem Jahre die Konskription um 1780 stattgefunden hat, wahrscheinlich geschah das im Jahre 1783. Nach den Resultaten hat sich die Bevölkerung in der Zeit zwischen den beiden Konskriptionen um 17.221 Personen, das ist 4,3% vermehrt. Die Bevölkerungsvermehrung konnte in jener Zeit vor allem durch einen natürlichen Bevölkerungszuwachs entstehen, also durch den Überschuß der Geburten über die Todesfälle. In mehreren Kirchengemeinden war der ausgewiesene Bevölkerungszuwachs noch viel größer als der Landesdurchschnitt, in einigen Pfarren betrug sogar über 10%. Doch eine so hoher Bevölkerungszuwachs, wie es die Resultate der Konskription ausweisen, war nicht möglich, die Resultate einer der beiden Konskriptionen sind falsch, entweder wurde der Bevölkerungsstand des Jahres 1778 zu niedrig ausgewiesen oder bei der nächsten Konskription zu hoch. Bei der damaligen Natalität und Mortalität wäre nur ein natürlicher Bevölkerungszuwachs von etwa 3,4 jährlich auf 1000 Einwohner möglich, also dürfte für 5 Jahre höchstens 2% betragen.

Die männlichen Einwohner wurden bei der Konskription um 1780 in Hinsicht auf die Militärdienstpflicht in folgende Gruppen eingeteilt: Geistliche 1398, Adelige 427, Beamte und Honoratioren 427, Bürger in den Städten und Professionisten auf dem Lande 2013, Bauern 47.941, nächste Erben oder Nachfolger der Bürger, Bauern und der Gewerbetreibenden 42.474, Keuschler, Bergholden, Weingärtner und sonstige Nährstandbeschäftigungen 31.505. Diese 7 Gruppen waren nicht zum Militärdienst verpflichtet. Dann kam die Gruppe mit etwas geheimnisvoller Bezeichnung »zu anderen Staatsnotdürften anwendbare« mit 14.106 Personen, das war die Gruppe der stellungspflichtigen, sie enthielt die künftigen Soldaten. Teilweise im Zusammenhang mit der Militärdienstpflicht waren zwei folgende Gruppen, männlicher Nachwuchs im Alter von 1 bis 12 Jahren mit 48.423 und von 13 bis 17 Jahren mit 12.597 Personen. Das weibliche Geschlecht wurde insgesamt in einer Gruppen mit 195.493 Personen ausgewiesen.

OBVESTILA

Obvestilo o letošnjem zborovanju slovenskih zgodovinarjev

Letošnje že 28. zborovanje slovenskih zgodovinarjev bo potekalo na Bledu od 26. do vključno 28. septembra. Tako kot je bilo običajno na dosedanjih zborovanjih, sta prva dneva posvečena referatom, okrogli mizi in občnemu zboru, tretji dan pa je prihranjen za strokovno ekskurzijo.

Na strokovnem delu zasedanja bo na sporedu 16 referatov. Poleg tega je predvidena tudi delavnica o metodoloških prijemih pri poučevanju zgodovine. Osrednji temi zborovanja bosta dve in sicer 150 let slovenske zgodovinarske publicistike ter razvoj slovenskega turizma. 150 let razvoja neke znanstvene discipline je gotovo pomembna obletnica, ki zasluži posebno pozornost. Trije referenti naj bi s svojimi prispevki osvetlili to področje s treh plati: z razvojne, tematske in metodološke.

Pri drugi temi 28. zborovanja slovenskih zgodovinarjev lahko ugotovimo, da gre za predstavitve dosedaj zapostavljenega vidika slovenske preteklosti. Namen organizatorja je predstaviti raziskave, ki potekajo v okviru tega tematskega sklopa in s tem spodbuditi nadaljnje proučevanje, da bi že v bližnji prihodnosti lahko prišli do nekega celovitega pregleda razvoja te dejavnosti, ki dandanes pridobiva na pomenu v slovenskem narodnem gospodarstvu.

Nenazadnje velja opozoriti, da je zborovanje prijavljeno pri Zavodu RS za šolstvo v okviru financiranja stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljev in profesorjev. Zato se nadajamo, da bomo udeležencem iz osnovnih in srednjih šol lahko podelili točko za napredovanje.

Člani ZZDS oziroma naročniki ZČ so po pošti že prejeli prijavnice in podrobnejši program zborovanja.

predsednik ZZDS
prof. dr. Franc Rozman